

Franckesche Stiftungen zu Halle

De Lingvæ Syriacæ Vsv In N.T.

Rus, Johann Reinhard

Jenæ, 1702

VD18 12349496

Cap. I. De linguae Syr. usu in explicandis N. T. vocibus phrasibusque Chaldaicis.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-197712

tuit clariora. (γ) verba græca concisè posita, adjectis quandoque aliis, illustrat egregiè. (δ) verba textus Græci transposita in ordinem magis intelligibilem, magno cum lectoris fructu & emolumento, redigit. (ε) multam quoque lucem fœneratur textui græco, suffixorum, præfixorum &c. adjectione. (ζ) in rectè constituendis versuum propositionumque interpunctionibus, (η) In dijudicandis multis lectionibus variantibus opem lectori fert haud contemnendam. Quibus accedent (θ) monitorii loco, nequis iusto majorem huic versioni auctoritatem tribuat, aliquot Scripturæ loca, in quibus à veritatis tramite declinat auctor. Quoniam verò hæc omnia & singula nunc persequi non licet, ne Disputationis limites egrediamur, hac vice, DEO propitio, caput tantummodò primum, brevitate, quantà fieri poterit, maximâ percurramus, reliqua sub eodem Præside nostro daturi aliàs.

SECTIO II.

CAP. I.

De lingvæ Syr. usu in explicandis N. T. vocibus phrasibusque Chaldaicis.

§. I.

Agnum utique huic tractationi pondus accederet, si probari posset, Christum in his terris obambulantem hanc, de qua agimus, lingvâ usum fuisse vernaculâ, quod volunt Viri de literaturâ orientali meritisimi: Widmanstadius præf. ad N. T. à se divulgatum, Masius, Crinesius, Trostius, Gvido Fabricius Boder. præf. ad N. T. Franz. de interpretat. Script. pag. 38. & 46. Ludov. de Dieu præf. ad Apoc. Syriac. itemque præf. Gram. LL. OO. Gvaltperius in Sylloge

Vocum Exoticarum N. T. p. 3. Gutb. præfat. ad N. T. Syr. Leusden. in Philol. aliisque. Et major illius addiscendæ non modo utilitas, sed etiam necessitas foret, si, quod asserit Bellarm. L. 2. de V. D. c. 7. Grætius præf. com. in N. T. Simónius Histor. Crit. N. T. juxta cum Pontificiis reliquis ple-
risque omnibus, firmo niteretur talo, hanc esse originalem Matth. & Epist. ad Hebræos linguam, quâ istorum librorum Canon. Auctores, ab ipso Spiritu S. agitati atque impulsæ, posteritati eosdem literis consignatos reliquerint. Nunc verò cum de utroque discrepantes sint Virorum eruditissi-
morum sententiæ, paucis in hæc inquirere animus est.

§. II. Et primò quidem, quod concernit linguam Salvatori in hoc mundo degenti vernaculam, eâ, si in lati-
tudine sua Sect. 1. §. 4. indigitata accipiatur, Christum in vulgari vitâ, propalandâque per Judæam doctrinâ suâ, usum fuisse, concedi omnino debet. Sin verò de illa dialecto, quâ N. T. conscriptum extat, quæque Maronitica, Comagena & Antiochena, uti supra accepimus, vocatur, quaestio institua-
tur, Viri sunt non minus celebres, qui in diversum abeunt, inter quos nominamus laudatum sæpius Philologum Lipsi-
ensem Mayerum phil. p. 2. c. 2. p. 83. & theor. 4. p. 136. p. 1. c. 2. p. 108. seqq. c. 8. p. 376. Walton. proleg. 13. §. 5. fol. 391. Pfeiff. Crit. S. c. 3. sect. 2. q. 12. ac celeberr. nostrum Danzium, præf. ad aditum Syr. reclus. Et his eodem fortassis jure ac-
censemus Jac. Mart. quo illum τῶς ἐξ ἐναντίας, multi annu-
merare non dubitarunt. Ita enim inter alia habent verba ejus, præf. ad N. T. Syr. Trost. *Sciant nihilominus importuni & iniqui isti censores, Syram linguam esse illam, in qua Christus ipse cum suis Apostolis fuit locutus, vel quæ proximè ad vernacu-
lam Salvatoris nostri, ejusque Sympatriotarum accedit &c.* Sta-
tuunt hi, Christum linguam adhibuisse non Syram Maro-
niticam, sed Chaldaicam, quæ genti in qua versabatur Sal-
vator, tunc temporis familiaris non modo, sed etiam ver-
nacula erat, estque illa, quâ Jonathanis atque Onckeli, Christi ætatem, si non superantium, attingentium tamen,
para-

paraphrases chaldaicæ prostant consignatæ, quæque ad
 πανολετρίαν usque Hierosolymorum, in gente istâ viguit
 floruitque. Cui etiam sententiæ nos, aliquot rationibus (ut
 arbitramur) idoneis inducti, accedimus; Primo enim lin-
 gua Salvatori vernacula non destituta fuit dagesch forti
 literam duplicante, prout vocabula multa, quæ in N. T.
 supersunt, manifestò significant. v. g. *παββι* Matth. 23. 7. 8.
παββαθα Joh. 19. 13. *αββα* Marc. 14. 36. *εφφαθα* Marc. 7. 34.
μαμμωνα Luc. 16. 9. 11. 13. *παββονι* Marc. 10. 51. *παββωνι* Joh.
 20. 16. Sed lingua Syriaca dagesch forte non agnoscit, ut
 vel exinde liquet, quod in forma passiva Ettaphal, nec
 non verborum quiescentium Ain Ethpeel, itemque in nomi-
 nibus quibusdam, literam dageschandam geminant, quod
 non fuissent facturi, si notâ literam duplicante gavisi fu-
 issent. Nec est ut quis *ܡܕܢܐ* pro dagesch forti
 venditet; Quum Georg. Amira in Gramm. suâ Syr. Romæ
 anno 1596. editâ p. 30. apud Ludov. de Dieu ad Apoc. Syr.
 præf. verbum *ܡܕܢܐ* In pael latinis literis unico tan-
 tum M, non gemino exprimat, & p. 38. citans verba ex
 Ps. 117. *ܡܕܢܐ ܡܕܢܐ* laudate Domi-

num latinè scribat, *sciababab Imorio*, ubi quidem *ܡܕܢܐ* quia
 kuschoi habet, durius, neglectâ aspiratione, per B. non V.
 pronunciat, nec tamen illam, ceu juxta dissentientes fieri
 par erat, geminat. Similiter Gabriel. Sionita, teste iterum
 Ludov. de Dieu Gramm. LL. OO. L. 1. c. 5. p. 25. Ps. 1. *beatus*
vir qui non ܡܕܢܐ per *balech* exprimit. Quin tradit

Amira Gramm. suæ p. 11. *ܡܕܢܐ* nihil aliud esse, quam
 hebræorum dagesch lene, *ܡܕܢܐ* verò illorum Raphe, id
 quod cum veritate congruere, res ipsa loquitur, nam-
 que

que ^{וְ}_{וְ} non nisi literis בְּנִרְכַּת imponitur,, cum dageſch forte in omnibus, præterquam gutturalibus & ך, locum habeat, nec unquam, niſi poſt vocalem comparere poſſit, quod de Kuſchoi ſecus contingere, adeo notum pervulgatumque eſt, ut de his lectorem pluribus monere, haud ſit neceſſe. Quod verò dicunt in vocibus ex N. T. adductis, literam euphoniæ cauſa geminari, uti 1. Pet. 3. 6. Rom. 9. 9. in voce Σαρεά pro hebr. שָׂרָה factum videamus; itidem minus ſolidum videtur, cum citra cauſam ad euphoniā non ſit confugiendum: exemplum verò allatum proſus eſt impertinens, quid enim impedit, quo minus שָׂרָה ex radice שָׂרָר derives, ut ך ſit fortiter dageſchandum, quod dageſch forte in vocali impurā nunciateat, quam quia Græci diſtinctè non poterant exhibere, nec quicquam τθ ε geminationem prohibebat, expreſſerunt, uti regulariter fieri conveniebat, ε illo geminato. (2) Lingua à Chriſto uſurpata, τθ jod in fine vocis ſervili, præmittebat vocale homogeneā, efferebat, ut videre eſt ex ſupra citatis ραββι, ραββονι & ραββονι, quibus jungantur x̄μι Marc. 1. 41. ηλι, ηλι, quod Judæis adſtantibus occaſionem præbuit, ut ſuſpicarentur, Chriſtum advocaſſe Eliam, & σιβαρχανι Matth. 27. 46. Aſt in hac dialecto jod illud finale vocalem præmiſſam non agnoſcere, non tantum Amira l. c. ſed ipſi etiam Syrorum libri teſtantur, qui illud ſemper ſine vocali, absque quā tamen proferri non poteſt, exhibent. (3) Non conveniunt voces, quas Chriſtus & Apoſtoli adhibuerunt, cum illis, quæ hodie in N. T. Syr. extant, quemadmodum patebit conferenti græcum γαββαθα Johan. 19. 13. cum ^{וְ}_{וְ} γολγοθα Matth. 27. 33. cū ^{וְ}_{וְ} Δαμα

μαρην ἀθὰ 1. Cor. 16. 22. cum ^{וְ}_{וְ} Δαμα ^{וְ}_{וְ} Ακελδαμα
Act. 1. 19. cum ^{וְ}_{וְ} Ιωσήφ Matth. 1. 24.
cum

cum **ⲁⲙⲟⲩ** **ⲗⲁⲗⲓⲩⲣⲉ** Marc. 5. 41. cum **ⲓⲁⲗⲁⲗⲓⲩⲣⲉ**.

Quod si vel maximè cum Schwentéro in pec. de Skopho dissertat. eam per A efferendam contendas, ne sic quidem plerarumque sonum cum N. T. conciliabis, præsertim cum B. Pfeiff. l. c. non sine causa monuerit, obstare dictæ modo Schwentéri sententiæ, (a) ipsam τὴν Skopho figuram, quæ ad ο μικρὸν græcorum potius, quam ad α inclinēt, (β) nomina & appellativa & propria, ex Græcia in Syriam tracta, in quibus hōrum ο μικρὸν respondeat, cuiusmodi recenset v. g. **ⲓⲙⲟⲩⲛ** Jac. 4. 12. ex νόμῳ. **ⲓⲛⲓⲙⲟⲩ**

Luc. 15. 22. ex σοφίᾳ. **ⲓⲁⲗⲁⲗⲓⲩⲣⲉ** Luc. 3. 14. ὁψώνια.

ⲓⲁⲗⲁⲗⲓⲩⲣⲉ Act. 17. 1. Apollonia. **ⲙⲟⲩⲛⲓⲙⲟⲩⲛ**

2. Tim. 1. 16. ὁνησίφορος. **ⲙⲟⲩⲛⲓⲙⲟⲩⲛ** Τιμόθεος &c.

(4) Flav. Joseph. (cui illustr. Wagenf. sub finem disp. de dicto Gen. 49. 10. in rebus Judaicis tutius credi ait, quam Rabbiniis & Talmudistis omnibus) præfat. ad libb. de B. J. coll. Antiq. lib. 11. c. 4. sub fin. & cap. 5. lib. 3. c. 1. *Chaldaeam linguam* appellat sermonem suæ regionis. Atque hæc est lingua, quam, toties quoties in N. T. (e. g. Act. 21. 40. c. 22. 2. & alibi sæpius) hebrææ sit mentio, intelligimus, quæ, quicquid contradicat eruditissimus Füllerus l. 3. Miscell. cap. 20. ita vocatur, quia populo, cui quondam hebræa fuerat vernacula, nunc familiaris erat. Nec enim hebræam propriè dictam intelligi citatis in locis aut posse aut debere, ipsa nomina è vestigiis subiuncta declarant, horum enim forma externa cum sit Chaldaica, de asserti veritate cum ratione dubitari posse, haud videtur. Ita (ut unum saltem alterumque percurramus) quando Lucas Evangelista *παραπολιτικὸς ἄνθρωπος* πᾶσιν ἀκριβοῦς scribit Act. 1. 19. quod agrum are, quo Christus venditus erat, comparatum vocarint τῇ ἰδίᾳ διαλέκῳ αὐτῶν Ἀκελδαμὰ, quivis vel levi hebraismi notitiâ tinctus largietur, τὸ Ἀκελδαμὰ nec formâ,

mā, nec usu hebraicum esse. Idem dicendum de Joh. 19.
 13. ἐκάθησαν ὁ Πιλάτος δὴ τὰ θήματα εἰς τὸν λεγόμενον
 λιθόστρωτον, ἑβραϊστὶ δὲ γαββαθα. & ibid. v. 17. ἐξήλθεν ὁ Ἰησοῦς
 εἰς τὸν λεγόμενον κρηνὴς τῶπον ὃς λέγεται Εἰβεραστὶ γολγοθα.
 Satis proinde mirari non possum temerariam Vossii cen-
 suram, quā ut alibi, ita in app. de 70. Interpr. p. cum primis
 6. ff. & 46. f. notat hos, qui non admittunt Christi Aposto-
 lorumque tempore, græcam linguam Judæis Hierosolymæ
 habitantibus receptam in vulgari usu ac sermone fuisse,
 eosque *semidoctos & fanaticos* appellat. Sed argumenta,
 quæ utitur, tam valida non sunt, quam sibi fortè persua-
 serat Vossius. Autumat is delirare illos, qui statuant Ju-
 dæos Hierosolymitanos linguam Chaldaicam per traditio-
 nem conservasse eo in loco, in quo per multa jam secula
 in usu fuerit lingua græca, cum Josephus non tantum præf.
 ad Antiq. *græcam linguam sibi nationique suæ peregrinam esse*, di-
 fertis verbis testetur, sed insuper ex indubitatis N. T. locis
 constet, Paulum v. g. Act. 21. ult. c. 22. 2. coram omnibus
 Hierosolymæ presentibus Judæis, orationem in receptā
 tunc hebræis linguā habuisse. Quis verò linguā ignotā, vel
 nonnisi quibusdam, trans Euphratenfibus scilicet, familiari,
 Paulum universos dixerit allocutum? Quod porro instat, de-
 monstrari nullo exemplo posse, quod aliqua lingua conserva-
 ri queat in ea regione, in quam alia devenerit; Illud ex
 perlectis Maccabæorum libris facile collabascit; namque,
 ex 2. Maccab. 7. apparet, Hierosolymitanos eos minimum,
 qui alicujus conditionis erant, præter Chaldaicam, græcam
 quoque, utpote tunc admodum familiarem, calluisse, ibi
 quippe vers. 21. ff. 27. ff. mater, filios πατρώα Φωνῇ Regi
 imperceptibili v. 24. alloquens, cum Rege, linguā ei pro-
 cul dubio cognitā. v. 26. sermones miscet, idem v. 31. usque
 ad finem capitis, exemplum filii natu minimi, martyriique
 moneri opus sit, quod historiam suam, ut ex L. 20. c. ult.
 antiq. liquet, pro totā natione suā, adeoque pro Judæis
 tam Hierosolymitanis, quā trans Euphratenfibus, idiomate
 græco

græco consignarit. Taceo recentiora Judæorum ex Hispania profugorum, Constantinopolim aliasque orientis regiones inhabitantium exempla, quæ ex Simonio produxit Vener. D. Majus in Exam. Hist. Crit. N. T. c. 7. p. 75. seq. Nec quicquam aliud evincit locus Act. 21. 37. ubi Vossium absque ullâ causâ, à vulgari, græci textus, veterumque versionum lectione recessisse arbitramur, cum nec eâ lectione, quam ipsemet eligit, quicquam juvetur, & si l. c. v. ult. & c. 22. 2. cum d. c. conferre haud fuisset gravatus, dubium omnino nullum remansisset. Quæ circa vocem Chaldaicam atque Syriacam movet, leviora sunt, quam quibus inmoremur, maximè cum ex supra dictis huc conferendis, nullo negotio iisdem satisfieri possit. Unum restat, quod ex Judæorum erga Syros eorumque linguam odio depromit, ex quo profectum ait, ut eorum linguam, gentiliū linguam appellarent. Quod ut luculentius demonstraret, sequens è Talmude effatum profert, si quis preces linguæ Syriacæ peregerit, eas non exaudiri, quoniam Angeli ministri Dei dictam linguam non intelligant. Ita est, legitur prædicta modo sententia in Talmudistarum pandectis tract. Schabb. fol. 12. col. 2. lin. 13. seqq. verba sunt sequentia:

כל השואל צרכו בלשון ארמי אין מלאכי השרת
נוקקין לו שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי

h. e. Quicquid oravit ea, quibus indiget, linguæ Aramææ, ei Angeli ministeriales non adjunguntur, cum illi non intelligant linguam Aramæam s. Syriacam. Estq; hæc una ex causis, quare Daniele Prophetis non accenseant, quia videlicet Angelus Vaticinantium minister, Chaldaicas locutiones non intelligit, per quem tamen omnes, præter Mosis Prophetiam, Maimonide in Mor. Nev. p. 2. c. 40. id asserente, sunt factæ. Verum enim verò, hanc non esse constantem omnium Rabbinorum opinionem, testimonio ex ילקוט הורש producto, demonstrat Wagenf. Soc. p. 1135. Deinceps hic vocem ארמי strictius sumi nil verat, ut non simul Chaldaicam Babylonicam

complectatur, sed illam specialiter sic acceptam, in quantum eidem contradistinguitur, designet, quo in sensu nobis obesse haudquaquam potest. Chaldaica insuper lingua Judæis vel eam ob causam ne ab Angelis aut Dæmonibus intelligantur preces fundere concessum fuisse, ex certa precum formula *שְׁמִי* appellatâ, inque Talmud præscriptâ & à celeb. Ligthf. H. H. ad Matth. IV. 23. latine expositâ, cui Gerson in *Juden Talmud* p. 1. c. 18. p. 159. duas adhuc alias preces, quas idiomate Chaldaico perficiunt, jungit, sole meridiano clarius elucet.

§. III. De Matthæi Evangelio, adque Hebræos Epistolâ asserunt quidem auctores supra allati, aliique plures, linguâ hebraicâ libros hos fuisse primitus exaratos. Intelligunt verò illi, qui accuratiori linguarum notitia fuere imbuti, dubio procul linguam hebræam eo sensu, quo passim in N. T. eandem occurrere monuimus supra, id quod expressis verbis affirmat Simonius apud Maj. l. c. p. 64. qui propterea Flacio turpem impingit errorem, quod in præf. Glossæ præmissâ cum Erasino credat, Evangelium Matthæi exaratum dici ab hujus sententiæ patronis linguâ veteri hebraicâ, eamque sententiam ex eo falsitatis convincere laborer, quod lingua hebræa tum temporis in desuetudinem abierit, ut à Judæis, nisi doctioribus amplius non intelligeretur. Multo clario-
ra hanc in rem sunt, quæ *πολύλωπτος* J. C. Widmansta-
dius habet in epistola dedicatoria, toti operi Syriaco Vien-
næ à se emissio subnexâ, ubi aliquot argumenta producit,
quibus probare nititur, hæc in controversia, linguam he-
bræam illam intelligi debere, quæ nobis dicatur Syra, fue-
ritque tunc hebraici populi vulgari usu trita. Quia (1.)
tunc temporis Mosaica lingua patria amplius non fuerit.
(2.) Quod Evangelium linguâ plebi, non eruditis tantum,
notâ exscribendum fuerit. (3.) Dubio procul Apostoli
linguam, quâ Christus usus, syriacam adhibuerint. (4.)
Matthæus utpote publicanus, sermonis istius Mosaici nesci-
us fuerit. (5.) Nova doctrina, novâ linguâ fuerit propo-
nenda. Denique (6.) non potuerit in lingua hebræa Mat-
thæi

thæi Evangelium Indis annunciari, quibus id Bartholomæum tradidisse, testetur Niceph. L. iv. c. 7. His verò lingua hebræa vulgo erat incognita, sed Syriaca in Indiam usque, teste Hieron. in Jes. 19. cognita fuit. Quas rationes, cum non sint paris ponderis atque momenti, B. L. iudicio relinquimus examinandas, de argumentis potius, quibus ea convellitur sententia, quæ aliam à græca diversam Evangelii Matthæi Epistolæque ad Hebræos statuit primigeniam linguam, dispecturi. Arbitramur proinde (1.) contrarium arguere integras sententias peregrino quodam idiomate prolatas, sed è vestigio passim expositas, quæ expositione si hebraicè scripsisset, utique supersedere potuisset, nec tantà Interpres aliquis temeritate fuerit, qui ex proprio ingenio hæc talia textui authentico, tanquam eadem veneratione suscipienda, illineret. (2.) Nemo unquam est deprehensus, qui sibi visum, nedum lectum illud Matthæi Evangelium testetur. Veterum de hoc testimonia tanti heic non videntur, ut ab iis discedere, nobis ducamus piaculo, præsertim cum ipse Papias in fragmentis ab Eusebio collectis fateatur, se illud ex relatione saniorum didicisse; ipso autem Eusebii Hist. Eccles. l. 3. c. ult. iudicio Papias fuit exigui iudicii vir, qui multa fabulosa leviter credita posteris tradidit, multisque post se Ecclesiasticis viris occasiorem errandi antiquitate sua præbuit. Unde Hieronymus ex Patribus vetustioribus post Origenem, solus propemodum hebraicè doctus, non hebraici istius à se græcè & latine facti, sed græci potius vestigia sequitur, nec Christi colloquium à resurrectione cum Jacobo iusto institutum, quod ex Evangelio hebræo in commentarios suos transcripserat, nec illam de cœmentario narrationem, qui ne in summa mendacitate esset, aridam manum vigori pristino sibi à Christo restitui precatus impetravit, pro veris certisque habet, ceu ex iis quæ in vita S. Iusti, & in Matth. c. 12. tradit, videre est. Unde haud improbabiler colligas cum Lighth. H. H. ad Matth. 1. 23. versionem illam fuisse ex textu Græco

confectam, quam B. Pater pro autographo arripuerit. Nec est ut hic quispiam ad recentiores Evangelii hebraici Matth. editiones, à Sebast. Münstero, Joh. Tilio, Quinquarboreo ac Mercero adornatas, provocet. Illa enim exemplaria nec hominis hebraei, nec Matthæi esse, ex barbarissimis & solocismis in iisdem frequentibus probat in Critic. sacr. cap. 3. sect. 2. q. 2. B. August. Pfeiff. Quod in specie ad Joh. Tilii Episcopi duobus ab hinc seculis Briocensis editionem Lutetiz vulgatam attinet, illam subinde ad versionem potius vulgatam latinam, quam textum græcum procuratam, exemplis luculentis probavit E'βελιζα'ν'τ' Wagenf. Sor. p. 176. & 592. coll. p. 122. Cæterum Parisiis à Joh. Benenato codicem Evangelii Divi Lucæ hebræum excusum esse, B. Saub. posth. p. 207. auctor est, ex quo nonnisi oppidò elumbe quis neciteret argumentum, pro Evangelio Lucæ Hebraicè primitus exarato, quod nemo, quantum scimus, publicè hætenus asserere ausus est, privatam enim imbecilemque paucorum, quam memorat Füllerus Misc. l. 4. c. 1. conjecturam hic parum attendimus. Syriacum autem exemplar, prout nunc extat, versionem potius esse ex græco traductam, quam textum primigenium, ad cuius filum græca sint conformata, apud omnes est in confesso. Quum tamen (3.) divina providentia hoc nunquam fuisset passà, ut pretiosus adeò thesaurus, quem non frustra conscribi fecerat, interiret & posteritati prorsus eriperetur. Quis enim dixerit, librum aliquem à DEO canoni Ecclesiæ consecratum, ita potuisse evanescere, ut ab eadem legi consuliq; amplius non posset. Nazaræorum Ebionitarumque, quod aliqui fortassè huc referrent, multis modis depravatam interpolatumque esse constat. Conferri hanc in rem poterit laudatus sæpius Majus contra Simonium c. 7. 8. atque 9. integro. Denique (4.) non apparet, quum à plantatæ jam Ecclesiæ memoriâ, in omnibus Ecclesiasticis monumentis, neutrius exempla, vel publicâ, vel græci alicujus Viri privatâ fide spectata reperti sint, quâ ratione totius Ecclesiæ,

clesiæ, Patrumque tunc temporis viventium augustissimorum, in rei pretiosissimæ thesauro conservando, negligentia excusari possit aut debeat. Sed filum hic abrumpimus, & B. L. ad Flacii præfat. Glossæ præfixam, cujus argumenta Majus l. c. c. 5. contra Simonii objectiones exceptionesque vindicavit solidè, & Erasmi Schmidii præf. ad Matth. aliosque plures in vulgus notos, qui pluribus hoc executi sunt, brevitatis studio remissum volumus.

§. IV. Licet igitur non admittamus, vel Christum Apostolosque in vulgari vitâ, lingvâ isthâc Syriacâ usos, vel in eâdem ullum N. T. Librum canonicum, Spiritus S. instinctu exaratum fuisse, nulli tamen dubitamus, quia hujus lingvæ usum in explanandis vocibus phrasibusque, N. T. Chaldaicis tueamur. Sunt enim hæ lingvæ adeo inter se affines, ut à Viris in hac palæstra exercitatis, Lud. de Dieu, præf. Gramm. LL. OO. Brian. Walton, Proleg. 13. §. 2. 3. & 4. &c. pro unâ eâdemque habeantur, cui quidem sententiæ Mayer. Phil. p. 2. per integrum caput primum pluribus contradicit. Hoc certum & extra dubiam controversiæ aleam positum est, siue Chaldaica & Syriaca unius lingvæ diversæ sint dialecti, siue lingvæ affines, quæ tantum sono clariori horridiorique, vocabulis perpaucis eorundemque significatione in utraque diversa, nec non formatione aliquantum discrepent; quod una ex altera egregiè nonnunquam explicari illustrarique possit, ac proinde ex lingvâ Syriacâ voces Chaldaicas lucem quandoque mirificam expectare, nemo faciliè inficias ibit. Idque per aliquot exempla uberius declarare conabimur, omnia enim, quibus Syrus Interpres lucem fœneratur, percurrere nunc non licebit. Itaque unum alterumque paucis nunc speciminis loco attingisse, contenti erimus, in reliquis B. L. consulere hic poterit Pfeiff. Exotica N. T. Dubiis Vexatis subjuncta, aliosque.

§. V. De phrasibus styloque N. T. difficillima inter eruditos movetur quæstio; sint ne eidem Hebraismi, Chaldaismi

daismi ac Syriaismi intermixti, nec ne? De qua in utramque partem prostant scripta eruditissima. Heinsii ad Nonum Exercitationes & præf. in Exercit. Sacras N. T. & huic opposita, Salmasii Commentarius de Lingva Hellenistica, Funus & Ossilegium Lingv. Hellenistic. Joh. Croji Observ. in N. T. c. 36. Matth. Corteni Exercit. de Hellenisticis & Lingvâ Hellenisticâ. Erasmi Schmid. Annot. in N. T. Eriici Ostermanni Dispp. bene multæ. Seb. Pfochenii Diatribe de Lingvâ Græcæ N. T. Puritate, Stolbergii & Bæbelii Dissertationes. Quos refutare aggressi sunt Wyssius in Dialectologia Sacra, Gatackerus de Stylo N. T. Tract. & Vorstius Philol. Sacra, Olearii Dissert. de Stylo N. T. itemq; Bæclerus. Nos quanquam adeo frequentes non videamus Hebraismos & Chaldaismos, quam jactantur à multis, præcipuè cum aliquot locorum centuriis larvam hebraismi detraxerit jam pridem Beza, Erasmi Schmid. atque Pfochenius, omnes tamen omnino etiam ibi, ubi Apostoli & Evangelistæ aliena non solum verba transferunt, sed & ex suo sensu loquuntur, hebraismos negare vix sustinebimus. Namque hujus exemplum manifestius Matth. 12. 40. superesse persuasi sumus, quàm quod ullâ veritatis specie negari possit. Ibi enim quando scribit Evangelista: Salvatorem Judæis signum querentibus respondisse: *Generatio prava & adultera signum quarit, & signum non dabitur illi, nisi signum Jonæ Prophete; Quemadmodum enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus: sic erit Filius hominis in corde terre, quædams dies & quædams noctes, tribus diebus & tribus noctibus.* Difficultatem ex hoc loco cum Matth. 16. 21. Luc. 9. 22. c. 24. 21. & 13. itemque Passionis historiâ collato obortam, nemo, quod sciam, rectius enodavit, quam B. Saub. Palæstr. p. 209. & 217. seqq. atque Ligthf. Hor. Hebr. in hunc locum, qui ex Talm. Hieros. Massech. Schabbath. cap. 9. item fol. 12. col. 1. Talm. Babyl. Mass. Avoda Sara fol. 75. col. 1. annotarunt, apud Judæos consuetum fuisse, ut totum vox *ἡμέραν* vocab. עֶרְבָה designaretur, ita quidem ut illud non, prout alias à nocte, sed

sed à die incipientes, quamvis ejus partem voce in vulgus notâ עֶרְבָּה significarent, quam Evangelista, quia aliter per lingvæ genium non poterat, expressit *per noctem diemque*; Quam conciliandi rationem omnibus, quas hætenus nobis videre contigit, præferendam existimamus, quia omnium optimè declarat, quomodo salvâ veritate Christus triduo & trinoctio in corde terræ permanserit. Cui alioquin satisfacere non videtur communiter recepta sententia, de synecdochica vocis acceptione, multo minus singularis Trilleri, in libello non ita pridem germanicè emisso, cui tit. *Untersuchung etlicher Qerter N. T.* p. 196. edit. in 8. qui dies noctesq; Judæorum atq; antipodum unâ computando, difficultatem omnem putat superatam. Cum constans non modo loquendi ratio, sed ipsa etiam temporum illorum ætas obstare videatur, quâ de antipodibus quicquam constituisse probandum erat. Quoniam tamen, ut supra dictum, rariores sunt ejusmodi phrasæ ac constructiones, quibus Syriaca lingua lucem aliquam posset affundere, de iis nihil peculiare notabimus.

§. VI. Primus igitur locus, quem perlustrabimus, esto Matth. 27. v. 46. Ἡλὶ Ἡλὶ λαμὰ σου βαχθανὶ, quæ verba ex Psalm. 22. desumpta esse, in aprico est. Ubi Septuaginta Interpretes, & hos secutus vulgatus latinus, *πέποιθε μοι* aut *respice ad me* inferentes, quosdam in eam deduxerunt sententiam, ut statuerent codice non punctato illos usus, pro altero, quod hodie in Psalm. cit. habetur לֵאלֹהִים legisse לֵאלֹהִים, quam concludendi rationem me non assequi ingenuè profiteor. Videtur enim pari ratione, adeoque pari vi ac valore inferri posse, Interpretes istos nequidem habuisse biblia iisdem constantia literis ac vocibus, quæ nobis hodie sunt in usu. Abierunt quippe Septuaginta Interpretes isti (ut vulgò audiunt) à textus primigenii veritate, ubi non à punctorum vocalium defectu, sed à consonarum diversitate, errorem oriri necesse fuit. Exemplo poterit esse notabilis illa differentia, quæ Gen. 5. inter textum hebræum &

&

& LXX. invenitur, in assignanda Patriarcharum ætate. Nam Adamus juxta Hebræos Sethum genuit anno ætatis 130, qui vixit exinde annos 800, mortuus tandem anno ætatis 930. Ast juxta LXX, Sethum genuit Adam anno ætatis 230, & vixit exinde annos 700, mortuus anno ætatis 930. Eandem diversitatem deprehendere licet in Chronologia Sethi, Enosch, Kainan, Mahalalel, Jared, Henoch, Methusalem, Lamech, Noah, atque Schem. Psalm. 40. 7. pro hebr. אָזְנוֹי לִי כְרִית לִי *aures perforasti mihi*, ponunt illi: ὠτὶς κατὰ κρητὶσιν μοι *corpus verò mihi adaptasti*; pariter Gen. 49. 22. pro hebr. צַעֲרָה *progredebatur*, legunt ר in ר mutato, צַעֲרָה *adolescens*, Ezech. 34. 16. pro אֲשַׁמֵּר *disperdam*, eodem errore ipsi & vulgatus cum illis, habent אֲשַׁמֵּר *custodiam*, Jerem. 5. 6. pro hebr. זֶעֱב עֲרֹכֹת *lupus desertorum*, juxta Pfeiff. D.V. h.l. aut *lupus vespertinus* seu *vespertinus* juxta D. Maj. H. A. p. 807. ff. ponunt Septuag. Interpr. ר & ר denuò confundentes non tantum, sed unam insuper vocem in duas dirumpentes: λύκος ἕως τῶν οἰκιῶν *lupus usque ad domus*, ὡς δὲ θεοῦ αὐτὰς ὑψάβητος *superfedeo* Hab. 1. 4. hic commemorare, ubi pro hebræorum בְּנֵי inter gentes, multis videntur legisse בְּנֵי *contemptores*, aliaque infinita ubivis obvia. De illo enim loco haud contemnenda, lingvæ Arabicæ ope, in medium protulit immortale Anglorum decus Edward. Pocock. Not. Misc. ad Portam Moïsis p. 30. ff. quæ pro excusandis tam LXX. Interpretibus, quàm conciliando Act. 13. v. 41. videntur facere insigniter, ut neutiquam cum Knatchbull. Animadv. h. l. Masorethis errorem, quasi pro ר apposuerint ר, impingere sit necessum. Reliqua alium sibi vindicant locum, neque enim in animum induximus, difficilem hanc controversiam hic pertractare ex professo, sed uno tantum alteroque manifestiori exemplo argumenti supra allati imbecillitatem monstrare. Caterum si id nobis negotii datum putarem, alias additamenti hujus, similiumq; mutationum item, & reliquarum, si quæ sunt, diversitatum aliarum, causas possemus afferre, si videl. per institutum in his indagandis, nobis liceret esse prolixioribus.

§. VII. Utcunque autem se res habeat circa LXX. & vulgatam latinam versionem, nobis de lingua, quā Salvator in flebili hac exclamatione usus fuerit, disquisitionis, ea obesse non poterunt. Sunt verò hic mira sententiarum divortia, aliis pro Chaldaico, pro Syriaco aliis, aliisque pro hebraico idiomate decertantibus acriter. Nec de lana caprina hanc fore disquisitionem existimamus, cum Judæi interque illos, quidam R. Isaac b. Abrah. in Libro contra N. T. f. 15. 16. apud Müllerum in Judaismo p. 1296. ex Matthæo cum Marco collato, Apostolorum seu Evangelistarum, in hebraicis inscitiam arguere sustineat. Chaldaicè Christum hæc allegasse ex Targum. seu versione chaldaicâ, asserit Chamier Panstr. Cathol. T. 1. L. 11. c. 7. n. 13. p. 197. verbis sequentibus: *Tum temporis (Christi videlicet) exstabat jam paraphrasis Jonathæ, quæ populo vulgarem redderet Scripturæ textum, adeò accedens ad linguam Syriacam, ut unam eandemque Grammaticam docti confecerint, sicut apud Græcos idiomatica seu dialecti unâ eademque opera docentur, unde desumptum Marc. 15. Eloi Eloi lamina sebachiani, nisi quod pro מֶלֶךְ מִסְכָּח Caldai- co, conservatum est מֶלֶךְ hebraicum, ut sciamus, & citatam esse Scripturam à Christo, accommodatè ad usum vulgarem. Aberrat quidem in eo, quod Targum in Psalmos extans adscribit Jonathæ, quem Auctorem hujus Targum non esse, tam stylus, quàm res ipsa loquitur, ut fidem Galatino de A. G. V. L. 1. c. 3. l. 3. c. 5. & l. 10. c. 4. id absque idoneis antiquorum testimoniis perhibenti, facile non adhibeamus. Constat enim dubioque prorsus omni caret, quam sublesta hic ex Judæo Christianorum profelytus sit fidei, sicubi ducem suum Porcherum, de victoriâ adversus Judæos potiùs, quàm Raymundum deserit. Vulgo istud Targum Josepho Lucæ adscribitur, de quo quando vixerit, discrepantes sunt auctorum sententiæ, aliis illum prorsus incertum statuentibus. Alioquin eandem cum Chamiero hic fovent sententiam, de adhibitâ à Christo in cruce pendente, Chaldaicâ linguâ, B. Schickard. Bechinnath. Happerusch. Disp. I.*

Hotting. Thes. Phil. l. 1. c. 3. p. 255. atque Leusd. Phil. Hebr. mixto. Quorum sententia lubentes subscriberemus, nisi Evangelista Marcus indice quasi digito idioma, quod Christus adhibuit, ostensurus, pro Hebraeis Chaldaisque communi יהוה יהוה ה' ה' substitueret hebraeis proprium יהוה יהוה E'la' E'la', quod neutiquam pro Chaldo poterit venditari, nam chaldaice יהוה יהוה E'la' E'la' dicendum scribendumque fuisset. Nec dubium movebit quispiam ex Elia ad R. Mosi Kimchi שרבי הרעת verbis, qui l. 1. port. 4. c. 7. p. 88. edit. L' Emp. Hispanos aliosque, ut vocat, barbaros in pronunciando eundem τω (τ) ac (-) sonum tribuentes, veram ac genuinam proferenda hujus vocalis rationem non callere existimat, quippe quæ sonum teneat inter patach & cholem medium; Hæc namque legendi ratio, quam Germani Poloniq; Judæi hodiernum sequuntur, plaustrum argumentorum à Venerab. Præceptore nostro Danzio, Gramm. hebr. p. 45. ff. est explosa, quæ huc transcribere nil attinet. Quod verò scribunt nonnulli, dici etiam potuisse E'la', id in prima grammatices rudimenta peccatum esse, omnibus, hebraica levi brachio tractantibus, notum perspectumque est. Multò minus Syriaca illa dixeris cum Mayero, qui Phil. p. 2. c. 2. theor. 1. p. 80. scribere non veretur: *Quis nisi Carneades dubitare audeat, E'la' esse Syriacum יהוה, quod & Syrus Paraphrastes hoc loco adhibet, nam istis יהוה Deum significat, יהוה Deum meum.* In quibus vice plus simplici à janua aberrasse videtur; primò enim non E'la' dici scribive græcè debuisset, sed E'la', quoniam Syri, ut constat, non ܐܠܐܐܝܝܬܐ sed ܐܠܐܐܝܬܐ legunt, nec enim ipsi scheva sub ܐ tolerant, sed mutant nisi in verbo aut nomine origine græco fuerit, communissimè & ordinariè in ܐ, quam pronunciationem ipsi quoque Syri, interque hos nominatim Georg. Amira, Lud. de Dieu præf. Apoc. teste, approbant. Deinceps neque E'la' sed E'la' ex supra com-

commonstratis legendum fuisset. Ipse igitur Mayerus viderit, quam solide hinc convellat, Viri cujusdam, ut loqui amat, doctissimi (Dan. scil. Schwenter) assertum: *Zekopha Syrorum in N. T. à Spiritu S. semper per A expressum esse, non autem per O, excepto unico loco aut vocabulo* *ⲁⲟⲗⲁⲓⲁ* Matth. 27. 33. Cum itaque certum sit, priora hujus sententiæ verba, Christum in eâ protulisse lingvâ, quâ per Davidem primum fuerant consignata, ratio nulla apparet, ecurr ultimum itidem non hebraicè potius quàm chaldaicè fuisset elocutus. Insuper *ⲁⲟⲙⲙⲁ* prout apud Marcum l. c. occurrit, hebraicum esse largiuntur plerique omnes, chaldaicè enim sonat *ממל* sine Dagesch forti, de quo infra dicemus pluribus. Denique accedit, quod nequidem in Targum Psalm. 22. occurrit illud *ממל*, sed potius *ממל* *ⲙⲙⲙ*, nullâ igitur ratione Salvator verba ex Chaldaica hujus loci Paraphrasi desumpsisse, dici potest. Cum Drusio Parall. sacr. in h. l. atque Leusden. l. c. ad Paraphrasin non amplius extantem provocare, minus tutum videtur, *quis enim*, ait B. Pfeiff. Critic. Sacr. c. 8. sect. 2. qu. 2. p. m. 234. *certiores nos faciet, quod cum Salvatoris allegationibus consenserit.* Imo quis probabit solide, unquam aliud Targum in Psalmos vulgo receptum extitisse, quàm hodiernum, hæc quoad non fuerint probata, frustra scribit Drusius loco jam dicto: *Non abs re arbitramur, pleraque testimonia V. T. citata esse ex translatione Chaldaicâ eâ, quâ tunc vulgo utebantur, quæ si jam extaret, haud dubiè nos juvaret in his locis conciliandis, dirimendâque pugnâ, sicubi disfidere videntur.*

§. VIII. Syriacè Salvatorem nostrum hæc elocutum fuisse, inquit ad loc. Matth. Lighth. H. H. p. 494. seq. scribens: *Christum Syriacâ dialecto hic usum, satis arguit vox* *ⲁⲟⲗⲁⲓⲁ*; Dubium, referrine huc debeat Hacksp. not. phil. ad Ps. 22. Jacobus Martini, inquit, L. de 3. Elohim vult, Christum in cruce verba hebraicè protulisse, sed minus rectè sentit. Verba enim quæ protulit tunc Christus, Syriaca vel Chaldaica erant; dubitanter enim loquitur, perinde ut Münsterus h. l.

qui ait: *Uti Christus apud vulgares homines, in omnibus lingua vulgari est usus, h. e. Chaldaica seu Syriaca, ita quoque in cruce lingua illa hanc querelam expressit.* Potius provocabimus ad Drusium, qui in not. ad Parall. sacr. ad voc. Sebaet. inquit: *Syriacè Christus locutus est, non igitur mirum, si usus est verbo ejus lingua.* Enim verò hanc sententiam vel ipse vocum sonus formaque externa profligare videtur; Licet non sustineamus cum quibusdam audacter affirmare, vocem

𐤒𐤓 Syris prorsus esse inusitatam (ut Grotius suâ in h. l. crisi supersedere potuisset, quando apud Syrum transpositionem per errorem 𐤒𐤓 pro 𐤒𐤓 factam, frustra temereque statuit) quippe quæ occurrit Jesa. 14. 13. & Gen. 35. 10. & fortè etiam alibi. Patet tamen nihilominus, Evangelistæ non 𐤒𐤓 𐤒𐤓, sed 𐤒𐤓 𐤒𐤓 scribendum fuisse, quandoquidem analogia docet, nullam literam quiescentem absque vocali subscriptâ posse moveri, unde Lighf. l. c. verbis antea allatis immediatè subjicit: *At vox Eli Eli parum Syrisat.* Nec adstantes in eam devenissent opinionem, ac si Christus in subsidium vocaret Eliam, moribundis ex ipsorum hypothese subvenientem, & arcana revelantem. Reliqua etiam non magis cum Syrorum vocibus conveniunt, ceu utrasque conferenti obscurum esse non potest.

§. IX. Erasmus igitur atque Beza in h. l. statuunt, Christum verba prout Psalm. 22. extant, adhibuisse invariata. Illius verba sunt: *Probabile est Christum verba Psalmi pronunciasse, ut ab ipso Psalmographo scripta sunt.* Hic verò notat: *Ego Christum omninò arbitror, ipsas Davidis voces hebraas usurpassè, & sic totum hunc locum scribendum esse, id quod etiam apparet ex manifestiore paranomasia Eli & Elia.* Atque huic sententiæ & nos adstipulamur, existimantes, sic omnibus difficultatibus rectissimè obviam iri posse, si dicamus, Christum de cruce pendentem, mortique vicinum, more Judæorum precantium, verba usurpassè Psalm. 22. merè hebraica

braica, id quod apud Matthæum duæ, apud Marcum vero tres priores voces, manifestò innuunt. His admissis patet, quâ ratione adstantium nonnulli collegerint, Eliam ab optimo Salvatore nostro fuisse invocatum, sive id ex ignorantia Hebraismi, sive, quod magis sit probabile, per sarcasum & lusum factum dixeris. Evangelista retinet priora Christi formalia verba, ut occasionem affictæ Christo à Judæis sententiæ lectori subministraret, ad quam quia posteriora non adeò facere videbantur, substituit in locum illorum Chaldaica, iisdem tunc magis nota; non quasi Christus ea sic permiscuerit, sed ut Judæorum consuleret inscitia. Eadem propemodum ratione, quâ Syrus pro usi-

tatori suo ܐܠܝܐ ܐܠܝܐ vel ܐܠܝܐ ܐܠܝܐ

adhibuit minus usitatum ܐܠܝܐ ܐܠܝܐ, reliquis cum magis vulgaribus commutatis. Ita enim videmus, Christum in his terris agentem, se conformasse Judæorum placitis, verbo divino non adversantibus, qui cum mallent preces in lingvâ hebræâ, etsi non intellectâ, fundere, quàm in ullâ aliâ, & dicta inprimis Scripturæ eodem, quo tradita erant, idiomate proferre amabant, ita ut, postquam lingua hebræa inter ipsos jam pridem desierat esse vernacula, nihilominus *κατὰ πᾶν σὺν ἁβραάμ* Mosis legem curarent prælegi lingvâ hebraicâ, subjunctâ post quemvis versum interpretatione chaldaicâ. Unde ille scribendi ritus animadvertitur in antiquis Codicibus MSC, in quibus versui hebraico finito, continuâ serie subnectitur paraphrasis chaldaica. Sed pluribus de hoc verbis non est opus, posteaquam nec chaldaicè nec syriacè hæc protulisse Christum supra probatum fuit; nihil proinde amplius restabat, quam ut hebraicè id factum dicas. Reliquum est, ut de posterioribus *λαμὰ* & *σαβαχθανί* pauca subjiciamus, ea-que, quæ scrupulum injicere posse videbantur, removeamus. *Λαμὰ*, quod Matthæus scribit, dubio quidem omni-

caret, si observes, scheva antiquis nullum certum fixum
 que sonum habuisse, sed modo vocalis subsequenter, (et-
 iam si non erat ante gutturalem, quod tradit Mos. Kimchi
 שְׁבִירִי הָרֵעַת I. i. port. 4. c. 5. p. 82. edit. L'Emp.) modo an-
 tecedentis sonum induisse, sequentia edocent exempla
 כְּנָעַן Canaan, סְדוֹם Rom. 9. 29. סַבְאוֹל, Sodoma,
 & Hieronym. in Prologo Galeato de Regum libris verba fa-
 ciens scribit: *Quartus Malachim i. e. Regum: meliusque multo
 est Malachim i. e. Regum, quam Malachot i. e. regnorum dicere.*
 Atque sic pro Chaldaico לְמַי Evangelista haud quaquam
 vitiosè posuit λαμᾶ. Marcus verò, quemadmodum est
 epitomator & explicator subinde Matthæi, ita prioribus
 duobus vocabulis hebr. עֲלֹוֹי E'λωִי jungit nunc tertium,
 לאַמֻּא, ex ipso Psalm. 22. petiit, illudque scribit per M
 duplicatum, cum in Ps. cit. non nisi per simplex exaratum
 inveniatur, quia pro ultimo hebr. עֲבֹתִי substituit, æque
 ac Matthæus, Chald. שְׁבַתְנִי. Teste enim Abendana a-
 pud R. Sal. b. Mel. ad 2. Sam. 2. 22. fol. 67. col. 2. lin. 37. ff.
 כֹּל לְמַה שְׁאֲחֲרִיו אַחֲרָי כְּאֻתֵּי אֲהֶע הוּא רַפְרָה
 וּמִלְרַע וּכְאֹ חֲמִשָּׁה בְּרֹגֶשׁ וּמִלְעִיל וְהָ אַחֲרָי מִהֶם
 h. e. לְמַה, post quod sequitur una ex literis אֲהֶע, semper est
 absque dagešch in מ, tonumque habet in ultimâ, quinque locis ex-
 ceptis, ex quibus hic noster. 2. Sam. 2. 22. In Psalmo proinde citato,
 quemadmodum ex dictis potest intelligi, quia post vocem
 לְמַה sequebatur verbum עֲבֹתִי à gutturali ע incipiens,
 non imprimebatur טוֹ מ dagešch, in cuius locum cum Mar-
 cus substituit Chaldaicum סַבְאַחְזַבִּי, cujus litera initialis
 ex gutturalibus dictis non erat, rectissimè compareret dagešch
 expressum. Et sic ex hac Marci allegatione nondum appa-
 ret, uti volebat Mayer. Phil. 1. 2. c. 2. theor. 1. p. 88. *Apostolo-
 rum tempore istam punctorum subtilitatem non observatam fuisse,
 ut in hodiernis nostris codicibus observari videmus.* Ultimum
 סַבְאַחְזַבִּי non esse Syriacum, ex hætenus traditis ul-
 teriori probatione non eget, Syriacè enim sonaret.

ⲛⲁⲛⲁⲛⲁⲛⲁ. Nec hebraicum dixerit qui vel duas lineas hebraicas legere didicit Chaldaicum itaque est, unius organi literis inter se permutatis, quod lingvis orientalibus frequentissimum esse, nemo est qui inficias eat; confer sis, quæ ad os atheis obthurandum, de hac voce monuit Famigeratiss. Danzius Gram. Hebr. p. 13. Atque in hujus vocis significatione eruendâ opem suam egregiam confert Syrus, qui eâ in sensu *deserendi* juxta cum Chaldæo utitur frequentissime, ut Matth. 13. 36. c. 5. 32. Dan. 4. 23. c. 2. 44. Adeoque impertinens est Bellarm. L. 2. c. 6. de V. D. fol. 35. crisis, qui sic scribit: *Quod in græco & latino habemus sebastiani non bhasabiani, ut esse debuit, factum est, ut facilius pronunciaretur, quemadmodum dicere solemus Isaiam, Ezechiam, Hieremiam, Assverum, & alia hujusmodi pro Isajahu, Firmejahu, Chizkijahu, Achasveros, & aliis hebraicis durissimis vocibus; quem hoc nomine, pluribus refutatum lege apud Mayer. l. sæpius c. p. 84.*

§. X. Non possumus tamen probare audacem Bezae censuram, qui l. c. existimat, ita hæc verba scribenda fuisse, prout ea Salvator sit prolocutus. Quasi verò nostrum sit, Spiritui S. per homines θεοπνεύτης loquenti modum præscribere, quibus verbis, quâ ratione illud agere debeat, & non potius in ejus arbitrio situm, unam eandemque sententiam aliis iisque vel clarioribus, vel magis emphaticis vocabulis exprimere, quam ea fuerunt, quæ primi sententiæ Auctores usurparant. Sufficit, eandem à Matthæo pariter ac Marco Spiritus S. ductu traditam nobis esse mentem ac sententiam, verbis illis, quæ Christus adhibuit, synonymis. §. enim præcedente affatim exemplorum adduximus, quibus dilucidè, & quod dici solet, ad oculum ostenderemus, Chaldæo-Syr. ܡܬܪܬܝܢ idem prorsus significare, quod hebr. מְתַרְתִּין. Si quis in jam dictis nolit acquiescere, eaque πῶς καὶ λέξ̄ θεοπνευστία refragari morosius contendat, eum ad Marcum ablegabimus, substituentem pro Matthæi ἡλὶ ἡλὶ suum Ἐλαὶ Ἐλαὶ, itemque

que

que pro λαμὰ suum λαμᾶ , & respondeat tunc, utrum
 Marcus perinde ut Matthæus, ductu & impulsu Spiritus S.
 Evangelium suum concinnarit, nec ne ? certè Christianus
 hoc non inficiabitur. Ex hoc igitur loco facilè constabit,
 liberum esse Divino Spiritui, rem eandem, ordine verbisque
 mutatis, sensu tamen manente eodem, enunciare. Sege-
 tem harum discrepantiarum uberrimam ex V. T. libris da-
 bunt Regg. atque Chron. itemque Samuel. libri, & Psalmi
 inter se collati, ex quibus aliquot producere licebit 1. Reg.
 22. 2. ff. coll. cum 2. Paral. 18. 2. ff. item 2. Sam. 22. quem lo-
 cum à Ps. 18. plusquam nonagesies discrepare, juxta classes
 suas notavit celeb. Tubing. Philologus, felicissimus ille,
 nominum propriorum indagator, Matth. Hillerus, in suo
 Arcano Keri & Ketif l. 1. c. 1. p. 14. ff. Quin ex ipsis Judæis
 diligentissimus & accuratissimus coherentiarum Scripturarum
 indagator, Don Isaac Abarb. in Prophetas priores fol. 175.
 col. 1. lin. 16, fin. scribit : **וְאֶת־הַפְּסֶלֶם בְּשֵׁן בְּשֵׁן**
וְאֶת־הַפְּסֶלֶם בְּשֵׁן בְּשֵׁן

*Ego diligenter scrutatus sum canticum hoc in duobus locis de-
 scriptum, & deprehendi in eo 74. discrepantias. Aliquot etiam
 inter Psalm. 19. & 105. cum 1. Paral. 17. collatum monstrat
 idem ibid. lin. 12. Atque in varietatum illarum causas pro-
 fixè inquiri, easque ex scopo, quem David sibi utrobique
 præfixerat, diverso, l. c. lin. penult. laborat dare expeditas.
 Manet itaque etiamnum utriusque Evangelii Θεοπνευσία
 inconcussa, & fides græcorum codicum illæsa atque inte-
 merata, nec quicquam corruptionis in illis statuitur, quia
 prout primùm ab Auctore profecti legerunt σαβαχθανί, ita
 etiamnum illud tenent invariaturum.*

§. XI. At satis diu circa primum locum hæsimus,
 pedem nunc promoveamus ad alium, quem exhibet no-
 bis Paulus 1. Corinth. 16. 22. dum ei qui Christum non
 diligit, anathema denunciat sequentem in modum : **εἰ
 τις οὐ φιλεῖ τὸν κύριον Ἰησοῦν χριστὸν ἢ τὸ ἀνάθεμα μαρὰν ἀθά.**
 Quæ

Quæ postremæ voces cum partim in hebræa, partim in græca lingua significatum non obtineant convenientem, Interpretibus aniam præbuere, ut mirum in modum in his explicandis diffiderent ab invicem. Balduin. conim. in h. l. p. m. 556. inquit: Μαργαδα Chaldaeis est maramatha, quod idem est ac hebræum cherem execratio ac condemnatio. Quamquam verò vox מרמ proprie sit Chaldaica, atque ex eadem lingvâ commodè satis explicetur, non obstante quod in ipsâ quoque lingvâ hebræâ ejusdem aliquis sit usus; nulla tamen vox apud Chaldaeos occurrit, quæ scribatur מרמ: & si occurreret, parum profectò ad præsens esset factura, quia Divus Apostolus non μαργα per μ, sed μαργ per ν, exaravit. Sed de eo, an cum hebr. מרמ quoad sensum conveniat? videri possunt Pfeiff. Antiq. hebr. Specim. Dec. 3. pos. 2. p. 61. ff. & Lightf. H. H. h. l. Eodem censu habenda est B. Sal. Gesneri sententia, quam in Psalm. 12. ita exponit ipse: Videtur Syriacum μαργα, præpositâ literâ heemantbi, ab Aram descendere, qui erat filius Sem, à quo Aramia sive potius Armenia, quæ postea vocata est Syria, ut apparet Gen. 10. 22. ut Syri ad generis sui auctorem respicientes, Deum & Dominum nominarint μαργα, sicut idolum Maram, quod Aram fuit, suo adhuc tempore extitisse in Phœnicia, testatur Hieronymus. Quæ derivatio magis contorta est, quam præcedens; siquidem non facile liquet, quâ ratione vox μαργα ab Aram, præpositâ literâ heemantbicâ, queat derivari, ut ejus significatio sit maneatque Dominus, quod ex Hieronym. Theophyl. &c. asseruerat. Alii cum B. Luthero in glossa marginali adjiciente, der sey verbannet jum Tode / hunc locum exponunt, quasi legatur מרמ מות maledictus mortis seu ad mortem, cui sententiæ adeò est addictus Rauppius, ut in Lexico suo ad hanc vocem, in N. T. codd. ita legendum ac corrigendum esse existimet. Frustra verò ad violentam adeò nodi non Gordii dissecationem, gladio Alexandrino perficiendam, confugit, si solutio ejus dari potest magis plana ac expedita, quam mox afferemus. Tolerabilior est quorundam explicatio, qui eam ex מרמ & מרמ maledictus Tu, confla-

H

tam

tam statuunt, quasi Paulus ad anathematizandum conversus, his verbis eundem allocutus fuisset; Quamvis & illa cum presenti N. T. lectione vix ac ne vix quidem queat conciliari. B. quidem Lutherum hanc vocem secundum significationem suam propriam non transtulisse, mirum haud est, quia Lutheri tempore Syrus N. T. codex in Germania nondum exstitit excusus, quippe qui integro ferme decennio post obitum ejus, luci publicæ sumtibus Regiis expositus fuit. Nec dubium, quin Lutherus noster, si copia hujus codicis ipsi fuisset data, non tantum hunc locum, sed & alia obscuriora, lingvæ Syriacæ beneficio, egregie illustrasset. Propius ad rem accedere videtur B. Hieronymus, qui in Epist. 137. ad Marcellam f. 325. de hoc loco scribit: *Maranatha magis Syrum est quam hebraum, tamen ex confinio utrarumque lingvarum, aliquid hebraum sonet, & interpretetur, Dominus noster venit: ut sit sensus, si quis non amat Dominum Jesum Christum, anathema sit; & illo completo deinceps inferatur: Dominus noster venit. Quod superfluum sit, odiis pertinacibus adversus eum velle contendere, quem venisse jam constat.* Syrus ad indubitatam vocum significationem deducit, quan-

do reddidit: ܡܪܢܬܐ ܕܢܝܫܐ ܕܡܪܝܢ

fit anathema Dominus noster venit, sive, ut Cornel. à Lap. h. l. p. 313. in optativo verti mavult: *Dominus noster veniat*, vel quemadmodum Armenus cit. Pfeiff. in Exot. reddidit: *ad-*

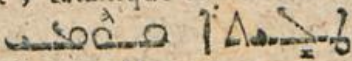
veniente Domino. Est enim vox Syriaca ܡܪܢܬܐ alioquin

absque suffixo ܡܪܢܬܐ perinde ut verbum ܡܪܢܬܐ in pluribus N. T. paginis obvia, à quibus licet quoad sonum discrepent vocabula in græco textu expressa, quippe quarum formam chaldaicam esse, agnoscit etiam Vatablus in h. l. nihilo secius tamen in eruendo eorundem significatu, faciem lectori præfert, nec de formâ eum, sit modo lingvæ Syriacæ non planè rudis, dubitantem dimittit. Nam si cui cognitum est atque perspectum, quod Syri pro Chald. (ܡܪܢܬܐ) suum

suum Skopho adhibeant, ceu vel solum particip. praesens.
conj. peal, ut alia exempla omittam, docet, ex **ܡܠܟܐ**
confestim producet *μαργὰν ἐθα*. Si insuper norit, quod Syri
pro Scheva sub **ܫ** in verbis nominibusque origine graecis,
adhibeant communissime suum Rvozo, facile perspicit chal-
daice illud in (ܫ) fuisse mutandum, juxta venerab. nostri
Danzii Aditum Syriæ Reclus. §. 20. 2. coll. Inst. Hebræo-Chald.
§. 25. l. 1. quâ ratione habebit voces formâ communissimâ
præditas, significationem exhibentes aptissimam, ut non
possit non mirari varios variorum in re tam plana errores.

§. XII. Alius iterum locus est Marc. 5. 41. ubi Chri-
stus ad defunctam Jairi filiam inquit: *Ταλιθα κούμ*. Ver-
borum explicationem ipse Evangelista subjungit tam cla-
ram, ut de istorum sensu dubitare, sit in meridiana luce
cœcutire. Attamen Interpretes lingvæ Chaldæo-Syriacæ
minus periti, circa utramque aberrarunt. Operæ igitur
pretium nos facturos credimus, si de utrâque paucis ege-
rimus. Hieronymus quippe Zegero teste locum hunc
ex Act. 9. vers. 36. corrigendum, & pro Talitha Ta-
bitha (in hodiernis tamen Hieron. editionibus constanter
legitur Talitha) scribendum esse duxit, quod est nomen
proprium Joppensis fœmellæ, *damam* vel *capream* signifi-
cans, quodque non scribendum est Thabitha, ut censet Joh.
Reuchlin. sive, ut auctore & svasore familiari suo Hermo-
lao Barbaro, græcâ voce synonymâ se appellavit, Capnio.
Multò minus hûc quadrat illa quorundam expositio apud
B. Pfeiff. D.V. h. l. qui ex radice **ܬܒܝܬ** intueri **ܬܒܝܬܐ** le-
gendum divinarunt, ac per *respice* seu *tolle oculos* sunt inter-
pretati. Omnia è diametro expositioni ab Evangelista ad-
jectæ repugnantia. Namque hic loci Evangelista vocem
Ταλιθα non reddit *capream* ut Act. 9. sed *κορδαίων* puellam.
Quod fortè animadvertit ipse Hieronymus, quare tam in
lib. de Nominibus Hebraicis f. 441. (si modo auctor est hu-
jusce)

jūisce) quā in Ep. ad Pamach. Cl. f. 180. constanter Talitha
 scribit non Tabitha, hancque Lucas d. in l. non *respice* vel *ocu-*
los atrolle, sed *δοξαίς caprea* interpretatur; quod est ipsissimum
 Syrorum **ܬܠܝܬܐ** Chaldaeorumque **תליתא** ex He-
 braeorum **תליתא**, & pro more in **ט** mutato, Schevâ, etiam si non
 sequatur vel precedat A, nihilominus ita sonante, perinde
 ut pro **גליל** Jef. 8. 23. LXX. pariter atque Matthæus
 c. 4. 15. *γαλιλαία τῶν ἐθνῶν* pronunciant, item pro **חמור**
Σαμωὴλ, **יִשְׁרָאֵל פֶּאֶרְסָאִי**, **מַתְּשַׁלָּא** *Ματθσαλά*, &
 juxta quosdam **חִיִּי מִתְּשַׁלָּא** Matth. 10. 4. *Ἰσχαριώτης*. Nec
 quicquam proficit Zegerus, qui, cum quædam exemplaria
 eaque veterum plurima, **Ταβιθα**, alia **Ταλιθα** legant,
Se induci in suspicionem, ait, *vocabulum hoc antiquitus indiffe-*
renter scribi solitum, modo per λ modo per β, quemadmodum vi-
demus fieri in Βεελζεβδλ & Βεελζεβδβ; dubitari enim adhuc
 potest, sitne **Βεελζεβδλ** idem ac **Βεελζεβδβ** Eekronitarum
 idolum 2. Reg. 1. 2. ? illud enim parum ad Archidiabolum
 quadraret. Potius existimarim **זכור** *stercore*, (quo nomi-
 ne communi ac generali quodvis idolum, ceu maximè exe-
 crandum Judæos appellasse, ex Hieros. Berach. common-
 strat in h. l. Lightf.) **זכור**, h. l. dictum fuisse Demo-
 niorum principem, quasi Dominum idololatriæ, mali in his
 terris, ex Judæorum mente pessimi: præsertim cum exem-
 plaria castigatiora accuratioraque non agnoscant **Βεελζε-**
βδβ sed **Βεελζεβδλ**. Potuit illa diversa quorundam codi-
 cum lectio originem traxisse ex Patris cujusdam ad h. l.
 animadversione, quam fortassis quidam illius auctoritati
 nimium tribuentes, tanquam notam usui futuram margini
 illeverunt, at error deinceps descriptorum textui ipsi hanc
 inseruit, prouti alicubi factum esse, observamus atque do-
 lemus. Interea tamen sunt, teste Erasmo, vetustissimi
 codd. Donatiani & Constantiensis, qui vocem legunt per
 λ, unde confidenter scribit in h. l. Drusius: *Tabitha καμνι-*
σένδον manifestum est, quod me auctore elucendum ex hoc loco,
ubi

*ubi scriptum Talitha kumi; noli dubitare quin hac scriptura ven-
sit. Idque egregie confirmare videtur, diversa planè in-
utroque loco explicatio, ex qua constat, unum horum pro-
prium esse, alterum appellativum, quæ neutiquam con-
fundenda. Circa alterum verbum Kumi, Divus Chryso-
stomus (Si modo Homilæ in Marcum per Gulielmum Par-
vum Trecasina primùm, deinde Sylvanectensis Ecclesiæ
Episcopum & Parisiis Theologiæ Doctorem sub ejus nomi-
ne evulgatæ, non mentiuntur autorem.) finale jod afforma-
tivum, cum suffixo primæ personæ perperam confundit,
quando Homil. 7. in Marcum scribit: *Aut ergo Talitha kumi,*
quod interpretatur puella surge mihi, si diceret Talitha kum, inter-
pretaretur puella surge. Nunc verò, quia dixit Talitha kumi, in-
terpretatur de Syra & Hebræa lingua, puella surge mihi. Kumi,
h. e. surge mihi. Et paucis interjectis denuò: Et aliter possu-
mus dicere: quia renasceris, puella vocaberis, Puella surge mihi,
non tuo merito, sed mea gratia: mihi ergo surge quod sanaris,
non ex tuis virtutibus. Fallitur dum opinatur, sine pronomi-
nis connotatione dicendum fuisse, Talitha kum, quia enim
Talitha est gen. fœmin. nullâ ratione kum dici scribere po-
terat per ea, quæ communi consensu exemplis sat copiosis
confirmata docent Grammatici, verbum cum nominativo
suo præmittendo, in numero non tantum ac personâ, sed
genere etiam debere convenire. Sed prout tunc erant,
tempora, jacebant Biblia hebraica, iisque vulgò præfereba-
tur in authentias thronum evecta LXX. Interpretum græ-
ca versio, contra quam disputans B. Hieronymus, multorum
acerbas contradictiones sustinuit, adversus quas in omni-
bus fermè libb. bibl. præfationibus sese defendit: vide sis
Prolog. ejus Galeatum & præf. in Jobum. Omnibus hisce
dubiolis hætenus motis facillè satis fiet, si quis non pigrabi-
tur codicem Syrum consulere, is verba græca explicationis
loco superaddita omittit, totamque sententiam duabus
*complectitur voculis: atque**

eo ipso demonstrat, hæc sibi quasi propria in eo idiomate, nullâ profus uberiori explicatione esse indiga. Est enim illa in utroque genere adeo frequens in N. T. paraphrasi, ut aliqua hic proferre exempla, chartâ temporeque abundantis fore, arbitrer. Hæc verò ex Hebraismo, quocumq; Chald. & Syriasm. eam habet communem, jam diu cognita habetur. Parvi momenti res est, utrum peccarit in eo Paraphrastes, quod reliqua, his ab Evangelista adjecta, omiserit penitus, non annexâ illorum explicatione, quam aliàs sollicitè consuevit observare, v. g. Matth. 1. vers. 23.

וְיִקְרְאוּ שְׁמוֹתָם

et vocabunt ☼ וְיִקְרְאוּ שְׁמוֹתָם

nomen ejus Amanuel, quod exponitur nobiscum (est) Deus noster.

Act. 1. v. 19. וְיִקְרְאוּ שְׁמוֹתָם

וְיִקְרְאוּ שְׁמוֹתָם

וְיִקְרְאוּ שְׁמוֹתָם

Et ita vocatur ager iste in lingua istius loci Chekal-demo, cujus explicatio est ager sanguinis. Nihil enim summæ rei hinc decedit; quamvis negari non possit, rectius facturum fuisse Syrum, si ad exemplum allatorum, verbis synonymis, more Evangelistæ, explanationem apposuisset. Gravius est, quod de vocibus à Marco interjectis, tibi dico, movet Erasmus, qui nescius est, cuinam easdem tribuat, Evangelistæ? an alii cuidam? Ad quod benè respondet Hieronymus, Epist. Cl. ad Pammach. de optimo genere interpretandi c. 3. f. 280. hisce in verbis: Arguatur Evangelista mendacii, quare addiderit tibi dico? cum in hebraico tantum sit puella surge; sed ut ἐγὼ λέγω faceret, et sensum vocantis et imperantis exprimeret, addidit tibi dico. Conf. Lightf. H. H. Grot. in h. l. Pfeiff. in D. V. aliiq; plures.

§. XIII. Quando Christus Marc. 3. 17. Jacobo, cui, ad differentiam Jacobi minoris Alphæi filii, cognomen erat Majori, atque Johanni, Zebedæi filiis, novum nomen imposuit, eosque vocavit *Boavegēs*, quod Evangelista *tonitruum filios*; interpretatur, istud nomen interpretes de illius etymo ac derivatione sollicitos multum exercuit, quorum aliqui eò, quod non invenirent, ubi pedem figerent, ad violentam confugerunt solutionem, statuentes aliter apud Evangelistam legendum scribendumque esse, quam communiter legant codices. Drusius inquit: *Noli ambigere quin scribendum sit Bene reem*, cujus sententiæ etiam fuisse videtur Hieronymus tam in comm. in Dan. 1. quam in libr. de Nomin. hebr. existimans, emedatius hic legi *Benerabam*. Greg. Greg. Franc. in Lexic. Sancto n. 165. p. 211. arbitratur, Christum biblico nomine uti voluisse, veritati consentaneum, hinc ait novo illos nomine ex Jos. 19. 45. בני ברק, quod *filios fulguris* significet, fuisse insignitos. Sed verò hæ omnes, & si quæ id genus aliæ fuerint vocis derivationes ac interpretationes, vel eo nomine forent repudiandæ, quod constantem veterum pariter ac recentiorum probatiorum codd. fidem suspectam reddant, & cum nullum sit dubium, quin Evangelista ipsissima Christi verba retinuerit, prout edisseruerat, hanc responsionem admitti non posse, meridianâ luce clarius est. Nec dici potest, nomen illud ab Evangelista verbis synonymis, notioribus tamen fuisse expressum; Fidi enim historici erat, personarum nomina fideliter tradere, prout primitus erant imposita, etiam si in illorum gratiam, quibus scribit, explicationem vocabulis clarioribus conceptam annectat. Nam, quod rectè in simili argumento asserit Maj. Diss. SS. Loc. 5. cap. 1. §. 13. *Propria nomina in omnibus lingvis servantur & servari debent. Si autem mutantur, non dici possunt nomina, à primis auctoribus imposita, sed excogitata ab aliis, & ad similitudinem quandam efficta.* Propius igitur accedere videntur, quæ ad hunc locum tradunt Vatablus & Grotius, quorum hic ex בני & רעש maximam com-

com-

commotionem denotante id conatur deducere, ille autem scribit: *Boanerges vox corrupta, pro qua hebraicè legeretur Benerges.* Neque tamen ista per omnia satisfaciunt. Nam etsi negari haud possit, Grotii sententiam literæ *ב* pronuntiatione pristina juvari nonnihil, quatenus eidem sonum *τ* g. tribuebant, ut ex voce *עמורה*, quam LXX. Interpretes Novique T. Auctores, per Gomorra enunciant, videre est: non tamen liquet, quid pro *ב* poni potuerit *ב*, illudque cum hoc permutari; citra omnem hoc fieri analogiam, persuasum mihi est. Vatablus verò, præterquam quod corruptionem nimis facile in N. T. statuatur, proximè ad veritatem accessisse videtur, cujus etiam mentem approbat Syra N. T. paraphrasis, quæ huc collata omnem de le-

ctione vocis litem tollit, dum constanter *בנאי* legit, quod chaldaicè sonat *בנאי רגש* ceu hodiernum extat in textu græco. Eandem insuper cum Evangelista explanationem tenet idem, dum ita reddit *בנאי רגש*
בנאי רגש
בנאי רגש
בנאי רגש

Imposuit illis nomen benaj regesch, quod est filii tonitruum. Est autem vox *בנאי* in Hebr. Chald. & Syriacâ lingvâ tritissima, à sing. *בנאי* etiam in Targum 1. Chron. 17. 11. occurrente, contra quam notavit Buxt. L. T. hâc voce, singularem in Targum esse inusitatum. Alterum *רגש* non minus frequens est in sensu commotionis, strepitus, tumultus, ut exempla hic afferre non videatur necessarium. Dubio verò illi, quod h. l. Beza & Vatablus movent, quod hic extet *Βοανεργες*, non verò *Βενεργες*, occurrit Hugo Brughtonus cit. Lightf. H. H. h. l. verbis sequentibus: *Judai in hunc usq. diem cetera per oia enunciant, ut Noabhim pro Nebhim. Sic Boanerges cum Theod. Beza Benerges scriptum velit, ipsi Judai Evangelium nostrum defendunt.* Castellum à Josepho de B. l. 1. 5. c. 3. lat. græc. c. 40.

c. 48. מְצָדָה vocatum, ap. Strabonem Geogr. I. 16. f. 516.
 מצודה appellatur. Quin ipse Moses Kimchi שְׁבִילֵי הָרֵעֶת
 והשלישי אם יבוא אחריו אחת משאר l. i. port. 4. c. 3.
 האותיות תהיה נקודה באיני תנועה שתהיה קרועה
 השבע נושא לקמץ Tertius (דֹּ scheva efferendi modus est) si
 sequitur illud una ex reliquis (præter gutturales aut jod) literis
 vocata quâcunque vocali, erit דֹּ scheva lectio ad Kamez sese ac-
 commodans. Testatur verò in suis ad locum citatum addi-
 tamentis, Elias, Kamez Tiberiensibus, legitimæ pronuncia-
 tionis peritissimis, ita efferri consuetum fuisse, ut sonum
 obtineret ex O atque A mixtum, ita ut sonus דֹּ O præva-
 leret nihilominus. Lud. de Dieu præfat. ad Apoc. Syr. ait:
 Memini me ex clarissimo Viro Domino Expenio audire, habere se
 ex ore doctissimi cuiusdam Maronite, nullis præceptis grammaticis,
 ac vix vivâ voce doceri posse, quem sonum scheva habeat apud Sy-
 ros, præsertim sub gutturalibus. Insolens verò illud non est,
 ut, duabus vocibus in unam coalescentibus, (quod inprimis
 in nominibus propriis frequens) scheva in medio negliga-
 tur penitus, cum apud Chaldaeos scheva etiam post vocalem
 longam quiescat. Denique quod דֹּ ש per S. nudum effe-
 rat Evangelista, neglectâ aspiratione, id græci pariter atque
 latini, necessitate quâdam adacti faciunt, quia literam huic
 sono æquivalentem non habent, quod confirmant voces
 שמואל Samuel, שאול Saul, שלמה Salomo, aliaque plura
 passim obvia. Rationem appellationis pluribus indagat
 Lightf. l. c. Nobis Pfeiff. ad h. l. verba non displicent: Sunt,
 inquiens, filii Zebedæi, θοαγγεῖς בני רגש οὗτοι βεγγῆς ob
 δὲναμιν in dicendo vocati, conf. Raupp. Lexic. ad voc.
 Tonitru.

§. XIV. Pergimus nunc ad aliud Scripturæ vocabulum,
 quod non minus exercuit Viros etiam Doctissimos. Est illud
 nomen natatorii Joh. 5. 2. (ita enim malumus græcum κολυμ-
 βήτης vertere, quàm ut vulgo fieri solet per piscinam) quod
 à causâ supernaturali commotum sanitatem conferebat,
 I pri-

primùm in illud demisso. Nec enim subscribere possumus
 Experientiss. Bartholini sententiæ: qui aquæ hujus commo-
 tionem ad causam naturalem refert, dum certo anni tem-
 pore ex aquæ fundo mineralem prorupisse ait tincturam,
 quæ ex fundo mota ascenderit sursum, & ægrum aqua illa
 tinctum sanaverit. Huic enim sententiæ expressa Scriptu-
 ræ litera insigniter refragatur, quæ vers. 4. ex amussi eidem
 contradicit: Ἄγγελος γὰρ Κυρίου κατέβαινεν; *An-
 gelus enim Domini certo tempore descendebat.* Nec quicquam
 huic dubio satisfacit Bartholinus dicendo: *Angelus Dei dici-
 tur h. l. ordinatio Dei in causâ illâ naturali ad sanandam compe-
 stâ.* Probari enim primò debuisset, ipsis naturæ moribus à
 Deo constitutis, unquam Angeli nomen tribui, quo obten-
 to, amplius etiam demonstrandum, illud h. l. ita accipi posse
 ac debere vocabulum. Posse quidem; quia dicitur κατέ-
 βαινεν, non verò ἀνέβαινεν *ascendit.* Debere autem; quia
 uno tantum motu nonnisi unicus sanabatur: cum, si causa
 fuisset naturalis, dubio procul omnes, qui sub idem tem-
 pus ingredi festinassent, fuissent quoque sanati, prout re-
 cte urget Animadvers. parad. in h. l. Eques Anglus Erudi-
 tiss. Nortonus Knatchbull. Hoc natatorium ab insigni hæc,
 quam Deus statò anni tempore, (juxta quosdam ex vers. 1.
 ipso paschatis festo) ægre decumbenti exhibuit, vocatum
 fuisse Bethesdam, Auctòr in h. l. est Paraphrastes Syrus, E-
 vangelistæ Joh. 5. 2. verba ἐστὶ δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις πόλις ἡ
 περὶ βάλαντος (subintellige πύλη ex Nehem. 3. 1. 32.) κολυμένη-
 θρα ἡ ἐπιλεγομένη ἐβραϊστὶ βεθσδα, hunc in modum trans-
 ferens: *וְהָיָה לָהֶם לְמַעְבָּדִים וְלִבְרִיָּה*
וְלִבְרִיָּה וְלִבְרִיָּה וְלִבְרִיָּה
וְלִבְרִיָּה וְלִבְרִיָּה וְלִבְרִיָּה

*Erat verò ibi Hierosolymis locus quidam baptismi, qui vocatur He-
 braicè*

braicè locus misericordie. Ita enim dicitur, Interprete B. Glassio Phil. L. 1. tr. 4. sect. 2. p. m. 236. *ideo, quod in eo Deus benigne potentiam & misericordiam suam exerceret, in curandis quibusvis morbis.* בית enim Syriacè pariter ac Hebraicè Chaldaicè que in statu constructo positum, domum, locum seu continens quodvis significat; exemplorum abundè dabit noster Danielius Interpr. Hebr. Chald. §. 28. בית verò Syrorum Chaldaeorumve opprobrium non tantum, sed gratiam quoque & misericordiam denotat, ut videre est ad Rom. 15. 3. haud secus ac hebr. בית ut plurimum & ordinariè gratiam designat & benignitatem, interdum verò (v.g. Lev. 20. 17. Prov. 14. 34.) probrum & turpitudinem: sive id factum dicas, ut communiter fieri solet, καὶ ἀντιφρονι uni eidemque voci diversas easdemque contrarias notiones tribui; sive ironiam, eadem manente vocis significatione, subesse statuas, nostrâ parum intererit. Amplius suâ isthâc versione Syrus questionem de hoc loco motam illustrare nonnihil videtur ac explicare, quam movet Vir supra laudes nostras Lightf. H. H. h. l. An videlicet hic locus Bethesda, lotioni sacrificiorum Deo offerendorum fuerit destinatus, ut in eo fordes pecudum ante maetationem abluerentur, ceu hactenus creditum fuit communiter? Quam verò sententiam jam jam laudatus Lightf. l. c. satis probabiliter in dubium vocat, tum quia de eo, quod corpora, vellera, terga, ante maetationem fuerint lavanda, Sacra taceant paginæ, traditionesque Judæorum authenticæ, nec uspiam inter labe ac vitia, quibus bestię ad oblationem reddebantur ineptæ, id numeretur, quod non fuerint lotæ prius. Statuitque homines, ut in V. T. fieri solebat, variis casibus pollutos, in Bethesda lavari fuisse solitos, hâcque finî pro immunditiarum diversitate, quinque diversas hujus natatorii porticus fuisse, in quibus ante ablutionem vestes deponerent, post ablutionem resumerent, ac semper protecti essent à pluviis. Cui etiam sententiæ haud obscurè favet Syrus, ver-

dere videntur præsentis loci vocem cum Bethsaidâ, Andreæ ac Philippi Patriâ Joh. i. 44. illudque interpretantur *domum venationis* seu *piscationis*, idque inprimis ideò, quod vocis etymologia, siue potius externa quædam in sono convenientia, huic opinioni aliquantisper favere videatur. Alii pro Bethesda legendū censuerunt בית ערי *domus ornatus*, ut Erasmi. de Wolffg. Muscul. perhibet. Quam vocis lectionē huc minus quadrare, exprimo vocabulorū apud Evangelistam aspectu, quivis facile judicabit. B. Brentius vocem ex בית עזא h. e. *domus caprarum*, deducit, & hoc inde stabiliri posse existinat, quia sicuti in voce עזא scribitur Esra non Esdra, ut dici scribere debebat: ita & in hac voce pro sd putat apponi posse י. Quæ tamen etymologia præsentis vocabulo parum est congrua. Primò enim i græci, non sequente consonâ, nuspiam per sd protulerunt, ut scribit ad hunc locum B. Pfeiff. D.V. sed per ζ. sæpius: ut apparet ex his vocabulis Βοζ Boz, Εζριζ A'ζαριζ, Ζαχαριζ Ζαχαρίας. Unde disceptant inter se Viri longè eruditissimi, num per ζ. an verò per S lenissimum efferri hæc consona debeat? ac in eo reprehendunt vulgatum, quod pro hebr. עזא scripserit Esdras, cum vel Esras, vel modo inverso, Edras exarari debuisset. Quibus stantibus, scribendum h. l. pariter foret Bethesda vel Bethesa. Deinceps (2.) obest huic B. Brentii sententiæ adjectum ab Evangelista vocabulum περὶ ἁννης, quod si vellemus cum Bethesdâ in eodem efferre casu, quorsum derivatio haud obscurè tendit, sensum faceret sequentem: *Erat natatorium probaticum*, german. ein Schaf-Teich. Sed hanc expositionem infringeret extans in græco ἐν præpositio, quàm vel planè negligeres, vel si eandem admitteres, lacunam statuas in græco textu, necessum est. Quis enim sensus? *erat ad piscinam probaticam, quæ dicebatur hebraicè Bethesda* &c. deesset enim altera propositionis pars ad sensum complendum necessaria. Omnium verò minimè assensum meretur ea, quæ à Pfeiff. l.c. & Beza in h. l. refertur, quorundam derivatio, quæ

quà vetustissimi cujusdam codicis auctoritate legunt *Βεθ-
ζεδα*, illudque dictum putant pro Bethzeda. Hunc enim
unum fuisse ex collibus Hierosolymitanis Joseph. de Bello
Jud. L. 6. c. 6. sec. divis. lat. (juxta græcam verò c. 13.) testa-
tur, cum natatorium h. l. dicat Johan. Evangel. B. Brentii
comm. in Joh. sententiam, quā opinatur cum quibusdam, à
בית domus & *עדר* grex, i. e. domus gregalis, hoc nomen posse
dici constatum, pluribus examinare nil attinet, cum ipsi-
met non per omnia placeat, ob insignem, quæ est inter,
utramque, differentiam. Alii apud B. Glassium Phil. 1. 1. tr.
4. sect. 2. p. m. 237. deducunt à *בית* domus, & *אשר* in statu
emphatico *אשר* effusio, qui hanc denominandi rationem
suggerunt, quod aqua ibi non fuerit propria, sed infusa,
vel per canales eo deducta. Quæ etiam sententia Magn.
Wagenf. arridet Sotâ p. 307. dicenti: *aquas illas, quibus Sacer-
dotes manus suas pedesque aut victimas abluerant, & quæ è labro
aneo quotidie evacuabantur ex templo manantes, alicubi stagnasse;*
adeoque interpretatur receptaculum aquarum, quæ in tem-
plo fuere profuse. Lud. de Dieu putat ideò dictam fuisse
domum effusionis, quod ibi effusa sit aqua in oves ad ablu-
endas eas sordibus, cui etiam sententiæ addictus commu-
niter traditur Hieron. quia in locis Hebr. Tom III. pag. 417.
scribit: *Hofias in eo lavari à Sacerdotibus solitas ferunt, unde &
nomen accepit.* Hisque calculum suum addit Drusius in h. l.
Piscina (inquiens) erat Hierosolym. in qua lavabantur oves im-
molande in templo, cujus meminit Benjamin in Itinerario per hac
verba: *Ibi conspicitur in hunc usque diem piscina in qua macta-
bant victimas suas, ibi omnes Judei scribunt nomina sua in paris-
te.* Sed quàm benè testis loco adhibeantur Benjaminis ver-
ba, quàmque validum sit ejus testimonium, me non per-
videre posse, haudquaquam diffiteor. Nec enim is de
lotione pecudum, in sacrificium offerendarum, in hac (ut
vult Drusius) piscinâ peragendâ, sed de immolatione ea-
rundem disertè loquitur, inque eo genium suum sequitur
atque ingenium, à fabulis non usque quaque alienum.
Constat

Constat enim, alibi quam in templo immolare sacrificia, se-
verè interdictum fuisse: unde haud immeritò Zegerus in
h. l. inquit: *Utrum hoc verum sit viderint ipsi.*

§. XV. Posteaquam sera pœnitentia subiisset ani-
mum proditoris Judæ, quod ausu tam temerario Dominum
ac Salvatorem suum in manus Judæorum tradidisset, male-
dictam nunc pecuniam, recusantibus eam Judæis, projecit
in templum, quâ iniquitatis mercede, quia Korbanæ im-
mitti non poterat, emunt Judæi agrum figuli, eumque vo-
cant Ἀγροδαμά, Actor. i. 19. h. e. ipso Luca interpretante,
agrum sanguinis. Quod voc. Erasm. derivandum putat ex
hebr. ארץ, quod juxta ipsum *fundum* significat sive *facul-
tatem.* Sed mavult Hotting. Lexic. heptagl. pag. 139. illud
ex Arabicâ radice هرق deducere, quæ *terram cum herba vo-
care* significet; Quibus posthabitis, alii rectius Syri vestigia
legunt, quippe qui verba hæc Ἀγροδαμά τσῆτι χωρίον
ammar, vertit

ܐܡܡܪ ܐܬܝܢ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ
ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ

Chekaldemo cujus expli-
catio est *ager sanguinis.* Est enim nomen ܐܡܡܪ Chald.
& Syriac. significans agrum, uti Matth. 6. 30. Jos. 8. 20. &
passim alibi occurrit, originemque trahit ex hebræo חלק
partem sive *portionem* notante, ex qua descendit sœm. חלק
Jer. 12. 10. *agrum* etiam hebraicè significans. Formatur ve-
rò literis inter se transpositis, uti sæpius in Chald. & Syriac.
fieri consuetum est, v. g. pro hebr. שער porta, dicitur Chal-
daicè שער Dan. 2. ult. & Syriac. ܫܥܪ Matth. 16. 18. it.
pro hebr. מפרש Dan. 5. 12. occurrit מפרש *interpretans*, & in
hac quidem nostrâ voce idem observat Samaritanorum
Ingva, in qua pro more insuper gutturalis מ mutatur in ע,
sic Exod. 20. 17. pro hebr. שררה ex Deut. 5. 18. hic loci infer-
to, adhibet ܐܡܡܪ, ex quo, ut hæc obiter moneam, constare
potest

potest de veritate asserti Virorum quorundam cætera doctissimorum, qui statuunt, carere Samaritanos tribus literis **ההע**, adeoque hanc lingvâ legem ab ipso Mose non potuisse esse conscriptam, ceu arguit Calov. Bibl. illustr. ad Ezech. 9. 4. Thilo in medulla Theol. V. T. ad l. c. & quod mireris, B. Schickard. cum in Hebr. Trichter p. 22. tum in notis sub calcem libri de jure Regio. Qui error à Benjamin. Tudelensi, cui B. Schickard. in Taar p. 28. peregrinatoris fide dignissimi elogium tribuit, originem trahit. Is in itineralio suo primus hanc publicè proposuit sententiam, eamque in cautè accipientes, in errorem seduxit, sive cum Hanero Obs. Philol. Crit. 9. inde hoc ortum putes, quod Samaritani literas finales ac dilatabiles ignorent; sive cum Hotting. Exerc. Anti-Mor. p. 38. Benjaminum de *χρήσει* seu legitimâ gutturalium usurpatione loquentem, perperam de *κρήσει* fuisse intellectum dicas. Pronunciationem vocis quæ concernunt, ubi pro **אֵל** A'èl & pro **דָּאִיד** dauid dicitur, ea ex supra adductis clara sunt, modo hic attendatur ex celeb. nostri Danzii Gramm. Hebr. p. 44. antiqua vocalis (-) pronuntiatio, quâ in syllabâ compositâ sonuit non a purum, sed æ. Ita pro Hebr. **מְלִיצָרִק** Auct. Epist. ad Hebr. c. 7. 1. habet *μελχισδὲκ*, pro **נִפְתָּלִי** Matth. c. 4. 15. *νεφθαλῆμ* &c. Aspiratio verò apud Græcos sæpe omittitur, ut docet græcum Eva pro **הוּהוּ** 2. Cor. 2. 3. *Εμμοῦς* pro **חַמּוּר** Act. 7. 16. *Ἀμαγεδδών* pro **הַרמְגָדוֹן** Apoc. 16. 16. præsertim cum gemina, seu potius triplex per **ח** indigitata ab illis exprimi non potuerit. Præterea conf. huc, quæ de sono **טֵז** scheva ad *πλιζαὶ κῆμι* dicta sunt pluribus.

§. XVI. Denique succedat aliud dictum Matth. 27. 33. in quo consignatum videmus locum, ubi Christus cruci est affixus, lingvâ hebræis tunc receptâ, *גִּלְגֻלְתָּא* appellatum fuisse, quâ in re assentiunt Matthæo Marcus cap. 15. 22. atque Johan. c. 19. 17. fateturque Beza in h. l. in omnibus ita scriptum

scriptum legi codicibus. Cum verò Etymologia & formatio vocis non ubivis sit obvia, diversi ex Interpretibus in omnes se versarunt partes, ut ex dubio se extricarent. Vatabl. in h.l. Beza & Mercerus in notis ad Santis Pagnini thesaurum, disertis verbis lectionem τῆς Golgotha rejiciunt, & pro eo Golgoltha legendum esse ducunt, nixi aliquot codicum, qui ita legunt, auctoritate: quod ipsum etiam de hoc loco sentit Caninius, Disquis. in locos aliquot N. T. obscuriores pag. 82. Rem nonnihil faciliorem reddit in subsidium vocatus Syrus, qui verba Evangelistæ: καὶ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον γολγοθᾶ ὅς ἐστι λεγόμενον κρηνὶς τῆς πίστεως, ita vertit:

ܐܬܝܬܘܢ ܠܡܕܝܢܐ ܕܡܕܢܐ ܕܡܕܢܐ ܕܡܕܢܐ
ܐܬܝܬܘܢ ܠܡܕܝܢܐ ܕܡܕܢܐ ܕܡܕܢܐ ܕܡܕܢܐ

ܐܬܝܬܘܢ ܠܡܕܝܢܐ ܕܡܕܢܐ ܕܡܕܢܐ ܕܡܕܢܐ
ܐܬܝܬܘܢ ܠܡܕܝܢܐ ܕܡܕܢܐ ܕܡܕܢܐ ܕܡܕܢܐ

Et venerunt in locum, qui dicitur Gogulibo, quod vertitur Cranium. ܐܬܝܬܘܢ ܠܡܕܝܢܐ ܕܡܕܢܐ ܕܡܕܢܐ ܕܡܕܢܐ enim nomen status emphatici, apud Syros denotat *cranium* à rotunditate sic dictum, estque à radice ܡܕܢܐ, quæ hebrais

significat *volucris*, unde Syriacum nomen ܐܬܝܬܘܢ ܠܡܕܝܢܐ ܕܡܕܢܐ ܕܡܕܢܐ ܕܡܕܢܐ

rota. Jac. 3. 6. Formatio nominis optimè instituitur ad imitationem vocis ܡܕܢܐ ex radice ܡܕܢܐ *miscuit*; si in conjugatione gravi, pro secunda radicali in locum Dagesch fortis transmotâ, statuas similem primæ, juxta Danzii Gramm. Chald. §. 45. II. 2. & Aditum Syriæ Reclus. §. 35. II. produces ܡܕܢܐ. Et ita vox hæc occurrit Exod. 16. 16. Num. 1. 20. Jud. 9. 53. 2. Reg. 9. 35. eliso nunc porro ܡܕܢܐ priori, dicitur ܡܕܢܐ, uti Syriacè Jacob. l. c. invenitur, indeq; est nomen Syriacum Emphaticum ܐܬܝܬܘܢ ܠܡܕܝܢܐ ܕܡܕܢܐ ܕܡܕܢܐ ܕܡܕܢܐ.

Nec verò infelicitum prorsus est, quamvis rarius, ut ultimâ abjectâ, secunda retineatur, prouti hîc in græco γολγοθᾶ. Sunt enim in promptu similia ex Samari-

ritanismo exempla, ubi idem obtinet in hâc ipsâ voce. Sic, quando Num. 1. 20. & 22. scribitur לַגְּלִיזָּיִם, Samaritanus codex habet 𐤅𐤕𐤁𐤓𐤕𐤕. Unde non est, cur Beza alique à ultimum in hâc voce tam morosè poscant. Cur locus à craniis appellationem sit sortitus, in propatulo est; sit nimirum, rectè hoc annotante Zegero, per metonymiam, à capitibus capillis & carne nudis, quibus ex occisis corporibus abundabat, denotatque locum ubi multa crania & ossa dispersa jacent.

§. XVII. Eâdem nunc ratione ad reliqua descendendum foret, ea quæ supersunt percurrendo, v. g. 𐤏𐤁𐤏 Matth. 5. 22. א'ββā Rom. 8. 15. Κορβαῖν Marc. 7. 11. & quod idem cum eo prorsus est, assumptâ modo terminatione græca Κορβαῖν Matth. 27. 6. 𐤏𐤁𐤏 Matth. 26. 2. βαρῖαν Matth. 16. 17. 𐤏𐤁𐤏 Joh. 1. 38. 𐤏𐤁𐤏 Joh. 20. 16. 𐤏𐤁𐤏 Marc. 10. 51. κηὼς Joh. 1. 42. & alia plura. Sed cum ex hæcenus dictis abundè eluceat, quemnamis usum expectare possit ex versione Syriacâ, qui levem illius lingvæ notitiam sibi comparaverit, & egregiam istam paraphrasin lectione suâ non fuerit dedignatus; ut temporis chartæque rationem habeamus, subsistimus, æterno Numini pro impertitâ nobis uberrimè gratiâ suâ dicentes cum Psalmistâ:

יהי שם יהוה מבורך מעתה ועד עולם.

Lingvam nôsse Syri, numquis sit frugifer usus?
Num didicisse juvet? FAVOR, AMICE doces.
Gratulor inde TIBI, læto qui gaudia plausu
Testor, & ex animo prospera fata precor.

*Nobilissimo Domino ALPHEYO, Doctissimo Dn.
Auctori Respondenti, Fautori suo, Amico ac
Conterraneo charissimo gratulatur.*

Henningus Bernhardus Witter, Hildesienf.
Philol. Studios.